

industrializacija, prastesnė infrastruktūra, didesnis gyvenančių kaime žmonių procentas. Kolonizuoti kaimo vietovės buvo neįmanoma dėl partizanų, o miestuose atvykėlius buvo sunkiau įdarbinti, negu Latvijoje ir Estijoje. "Lietuvoje kapitalinių investicijų lygmuo buvo mažesnis už bendrą sąjunginį. Iš dalies gal dėl to kaltas stiprus partizanų sąjūdis. Be to, menkesnė Lietuvos industrinė bazė planuotojus greičiausiai nukreipdavo į Latviją ir Estiją, kur kapitaliniai įdėjimai galėjo duoti geresnių rezultatų per trumpesnį laiką" (p. 116).

Kitas ir dabar stipriai palaikomas mitas - kad Baltijos šalių komunistai-patriotai geriau, su didesne meile, valdė savo respublikas, todėl jos lenkė SSRS vidurkį - subliūksta jau knygos pradžioje. Be kitų motyvų, kodėl reikia knygos apie sovietinius Baltijos kraštų metus, autoriai pabrėžia: "Tai vienintelės SSRS teritorijos, patyrusios nepriklausomą šiuolaikinį gyvenimą ir modernizaciją" (p. 10).

Recenzuojamą knygą ne pro šalį perskaityti tiems, kuriuos privertė susimąstyti Tomo Venclovos kritiškas birželio sukilimo vertinimas ir tvirtinimas, kad nacistinė okupacija Lietuvai buvo pavojingesnė. Be kitų, autoriai už patarimus ir pagalbą dėkoja ir Tomui Venclovai. Be to, nurodyta, kad lietuvišką tekstą su originalu anglų kalba lygino irgi jis. Venclovai, matyt, nepadarė įspūdžio Mišniūn ir Taageperos argumentai, šie savo ruožtu, ko gero, nelabai klausė galimų Venclovos patarimų. Jei apskritai galima rinktis geresnę ar blogesnę okupaciją, recenzuojamos knygos medžiaga prieštarauja Venclovos pozicijai. Lygindami antinacinę rezistenciją ir pokario kovas, autoriai priversti konstatuoti, kad po karo "...palyginti su vokiečių okupacija sąlygos tautiniam pasipriešinimui buvo daug sunkesnės" (p. 96). Nacių okupacija beveik nepalietė kultūrinio gyvenimo. "Kultūros ir religijos reikalai buvo kontroliuojami, tačiau naciai čia skyrėsi nuo komunistų, nes nematė ypatingo reikalo juos nedelsiant suideologinti" (p. 59). Originalus, "taageperiškas" yra demografinis argumentas (vėlgį jei šioje diskusijoje įmanoma remtis demografija): "Apie 1965 m. bendras rusų skaičius Baltijos respublikose viršijo 1 000 000. Iki tos datos nacių Ge-

neralplan Ost numatė tik 520 000 vokiečių kolonistų" (p. 201).

Bene išpūdingiausiai knygoje piešiamas okupacijos pasekmių rezultatų vaizdas. Mirštančios valstybės sukrečia ne mažiau, negu mirštantys žmonės. Aštunto dešimtmečio rezignacija, žmonių užsisklendimas savyje įmanomi žlugus buvusiai civilizacijai, išnykus paskutinėms vertybėms. "Tautinis išlikimas žlugus visuotiniam pasipriešinimui nustojo būti svarbiausiu reikalu - kiekvienam labiau parūpo asmeninė gerovė. Visuomenė suskilo į atomus. Visi nepriklausomybės meto laimėjimai - politiniai, kultūriniai ir net ekonominiai - buvo prarasti" (p. 135). Okupacinis režimas prigijo, žmonės prisitaikė. Visuomenėje liko arba visiškai cinikai, arba "šiek tiek šizofrenikai", kurie viešai kolaboravo, o asmeniškai priešinosi. "Režimas prarado rėmėjus idealistus, nepajėgius atsilaukiyti prieš žemiškas gėrybes, bet jis dar platesniu mastu prarado idealistinius oponentus" (p. 221).

Tai įdomi, bet liūdna knyga. Nors, formaliai žiūrint, Reinas Taagepera šeštame-futurologiniame skyriuje suklydo - nenumatė perestroikės ir tautinių atgimimų, - bet žvelgiant į mūsų politinio gyvenimo sovietines metastazes, galima pagalvoti, kad klaidos gal ir nėra. Nepaisant ikikarinės Lietuvos atributikos, sunkoka patikėti, kad dabar štai atgimė ana valstybė. Gal visai kita?

Virginijus Valentinavičius

MOTERIS IR VANDUO

Naujausia Jurgos Ivanauskaitės knyga* yra sąžininga. Sąžininga, nes labai jau nuobodi. Ivanauskaitė jos "nepadarė", "nesukonstravo"; ji parašė būtent sąžiningai, įsijautusi ir išprotavusi, natūraliai ir autentiškai. Todėl knyga vertinga kaip mūsų kultūrinės būklės simptomas, ir jos negalima praleisti ne-

* Ivanauskaitė J. *Ragana ir lietus*. Romanas. - V., Vaga, 1993. - 255 p. - 25 000 egz.

Dail. Jurga Ivanauskaitė

mačiomis. Juolab, kad šiandien Lietuvoje yra trys rašantys rašytojai (gal jau laikas įvesti terminus: "rašantis lietuvių rašytojas" ir "nerašantis lietuvių rašytojas"?): Gavelis, Ivanauskaitė, Kunčinas (abėcėlės tvarka). Deja, pirmasis ir trečiasis dar kažkiek paiso skaitytojo, t. y. stengiasi būti paskaitomi ir įdomūs, vadinasi, elgiasi nesažiningai. Ivanauskaitė - aukščiau šitokios menkystės ir prisitaikėliškumo: ji sąžiningai rašo apie tai, kas įdomu jai pačiai, o ne kokiam nusmurgusiam skaitytojui, kuris ne nujuočia, su kokiomis specifinėmis problemomis autorė žada jį supažindinti...

Sėsdamas prie šios knygos, nusmurgęs skaitytojas žibančiom akutėm darsyk žvilgteli į daug žadantį pavadinimą ir pamano skaitysiąs šį tą apie raganų gyvenimą, o tai būsiąs meistriškai sukaltas bestselerin taikantis skaitalas, kurį galima praryti vienu kąsniu. (Sakykit ką norit, bet knyga, kurią įmanoma perskaityti pernelyg savęs neprievertaujant, jau vien dėl to yra nebloga.) Ivanauskaitės knygą skaityti yra sunkus ir varginantis darbas, ir to joks profesionalas negalėtų sau leisti. Todėl ir drįstu teigti, jog knyga - sąžininga.

Man regis, pradžioje šią knygą autorė ruošėsi "padaryti". Ant stalo buvo išdėliotos kaladėlės: kunigėlio gundy-mas, apokrifinės evangelijos, psichoana-

lizė, šiek tiek sekso, inkvizicija, raganos... Beliko pradėti, tačiau autorė neišlaikė: užuot profesionaliai dėliojusi kaladėles, nuosirdžiai užsižadė ir ėmė rašyti. Išankstiniai ketinimai nebuvo blogi, o ne! "Padarytas" ir Tomas Manno "Išrinktas", ir Steveno Kingo bestseleriai. Rašanti moteris - nieko bloga: juk žaidžia moterys netgi futbolą. Tik mat futbolininkės žaidžia azartiškai, užsimiršdamos, kad jos - "silpnoji lytis". Moterų futbolas kitoks, bet tai vis tiek futbolas. Tuo tarpu moteris, kuri rašydama romaną piktinaudžia tū, kad ji moteris, atvirščiai, semiasi iš to jėgų ir įkvėpimo, yra arba lėkšta rašytoja, arba feministė (nors paprastai šiedu dalykai labai artimi). Futbolininkė, kuri pareikštų, kad žais kaip moteris, o futbolas jai - saviraiškos, moteriškos saviraiškos priemonė, būtų tuoj pat išstrenkta iš bet kokios trečios lygos komandos: žaidimas yra žaidimas. Romano rašymas - ne futbolas: prakaituoji ne tu, o tavo skaitytojas, ir gali sau leisti būti nuobodžiam. Tiesa, moteriai būti nuobodžiai nepaprastai sudėtinga, tačiau Ivanauskaitė sunkumų nebijo ir nuobodžiai neria pilkus nuobodulio nėrinukus. Galimas dalykas, parašiusi knygą, autorė ją perskaitė ir tikriausiai pajuto, kad jai (knygai) lemta dulkėti knygynų lentynose. Todėl ant knygos nugarinio viršelio, po antimi (ar žasimi?) persirengusios moters fotografija, ji pažadėjo skandalą ("nenorėjau sukelti skandalo") ir užsiminė apie "atvirai vaizduojamas erotines scenas". Tai buvo tikslus pataikymas, bet, deja, melaginga reklama.

Erotinė literatūra yra menas nuo Longo "Dafnio ir Chlojės" laikų. Apgailestaudamas pareiškiu, kad erotikos (nei pornografijos) romane neradau. Kelios natūralistinės scenos primena greičiau Emile Zola, o ne Emmanuelle Arsan. "Skandalą" jos galėjo sukelti nebent krakosmečiu. Kas sugebėjo šiose scenose įžvelgti "pornografiją" arba nesiorientuoja literatūroje, arba turi ypatingą uoslę, arba - bijau tuo patikėti - "uždraudė" knygą Ivanauskaitės įprašytas. Galų gale Ivanauskaitė, matyt, turi savo gerbėjų, ir versti juos knaisiotis tarp "20 centų" ir "Jonukų" - mažų mažiausiai neetiška. Šiaip ar taip, knygai reklama padaryta; tad siūlyčiau draudimų komitetui ir toliau vaisingai bendradarbiauti

su Ivanauskaite.

Romano siužetinė ašis - kunigo, atsisakyrio, pagaliau Jėzaus Kristaus gundymas. Laiką ir erdvę perskrodžianti Ivanauskaitės herojė, Marija Viktorija, M. V. arba Vika, patiria, jog "kunigas moters prigimtį veikia kažkaip ypatingai" (p. 47), ir, nepaisydama epochų, siekia tai Viduramžių atsisakyrio stigmatiko, tai šiuolaikinio kunigo meilės. Šen bei ten pakrapinta evangelinių epizodų: Marija Magdalietė (suprask - ta pati M. V.) ne be tam tikrų ketinimų sukasi apie Jėzų (neklasiu, kiek "Evangelija pagal Ivanauskaite" atitinka tikrųjų evangelijų dvasią). Biblinės medžiagos panaudojimas literatūros kūrinyje reikalauja didžiulio talento bei atsargumo (evangeliniai epizodai romane bene nuobodžiausi, ir niekaip neįmanoma suprasti, kam jie reikalingi). Jeruzalės šventykloje prekeivių stalus vartantis Jėzus labiau primena įsisiautėjusį vilnietiškos "Vaivos" lankytoją, o scenos apie Jėzų ir kūdikėlius tiesiog nukopijuotos nuo didžiosios temos "Leninas ir vaikai".

M. V. arba Marija Viktorija jaučia kiek liguistą potraukį kunigams. Deja, jos mylimasis, kiek galima spręsti - klierikas, apsisprendžia duoti skastybės įžadus ir atsisveikina (niekšas!). M. V. žiauriai nusivilia (visi vyrai tokie!). Ta prōga ji nupėdina į vieną apleistą namą (žinia, naktį, nes taip įdomiau), ten iš neviltingas atsiduoda kažkokiems valkatoms (ir šitie - niekšai!), o rytą bėga išpažinties, suprantama, pas tą patį mylimąjį kunigėlių Paulių, ir su visom smulkmenom išsipasakoja naujausius savo nuotykius. Tas nesupranta užuominos ir duoda išrišimą (žioplys!). Po mišių M. V. dar laukia išeinančio Pauliaus, tačiau šis apsimeta jos nematęs. Vis dėlto M. V. tapybiškai stovi bažnyčioje ir geidžia "tik vieno: žmogaus, stovinčio prie altoriaus, kūno" (p. 88). Ką gi, dėl skonio nesiginčijama... Tačiau Ivanauskaitės herojėms, atrodo, svarbus ne meilės objektas, o jo anturažas: mylėti galima tik sutana, atsiprašau, tai, kas po sutana...

Kunigėlis toks žioplis, kad tenka griebti jam už gerklės. "Aš noriu nuo tavęs vaiko" - pareiškia dama kiek vėliau, bet nesusipratėlis tik kažką murma apie savo pašaukimą ir nesiteikia su ja sugulti. Šią ašaras spaudžiančią akimirka Viką tragiškai meta: "Tu mane nužudei.

Ir tavo kaktose visuomet bus Kaino žymė" (p. 143).

Ir tikėk po to kunigais...

Vargais negalais prikalbintas kunigėlis išveža M. V. pasivažinėti automobiliu, matyt, nutaręs, kad gaivus vėjelis kiek apmalšins jos įkarštį. Deja, kažkodėl (ir vėl! - argi neaišku, kad visi vyrai - niekšai?) jis nepasinaudoja patogia proga, nors Vika ir taikosi prie automobilio sėdynių atlošų. Tada M. V. sumano išties šaunų pokštą. Važiuojant slidžiu keliu (*This is the road to hell* - dainuoja Cris Rea), M. V. pačiumpa kunigėlį, pasuka vairą, ir abu herojai graudžiai ir gražiai užsimuša. Amen.

Ar girdėjo kas labiau jaudinančią istoriją?

Antrasis siužetas, "romanas romane", pasakoja apie tos pačios M. V. nuotykius Viduramžiais. Tiesa, anturažo nėra, ir Ivanauskaitė tiesiog liepia patikėti, kad tai būtų Viduramžiai; šalis ir panašios smulkmenos nesvarbu. Čia ji gundo Povilą Paukštietį - atsisakyrių stigmatiką, šiek tiek primenantį šv. Pranciškų. Deja, visi tie gundymai nuobodoki, atkartojantys "moderniosios" Vikos nuotykius. M. V., nutaisiusi tragišką miną, vaikosi Povilą ir retsykais jį pasigauna; tiesa, čia jai tenka kovoti su konkurente. Istorijos pabaiga - taipgi graudi ir pamokanti: Povilas pasikaria drauge su Vikos priešininke (dėl šios išdavytės M. V. labai nūrsta), o pati Vika, apkaltinta raganavimu, uždaroma inkvizicijos požemiuose. Čia ji patiria kelis pikantiškus nuotykius, paskui nugabenama pas inkvizitorių, tačiau, nespėjusi jo kaip reikiant apžiūrėti ir užsiminti, kad ji, tiesą sakant, nieko prieš, paleidžiama. Kas čia atsitiko ir apskritai ką visa ši istorija galėtų reikšti, lieka neaišku. Bet argi tai ne gražu?

Savo gyvenimo istorijas Vika pasakoja psichoanalitikei Normai, kuri, suprantama, subtilesnėse pasakojimo vietose sukioja tarp pirštų tušinuką. Tarpais M. V. pamoko priekvaidę psichologę jos amato ir pacituoja šį bei tą. Pokalbiuose (atsiprašau - psichoanalizės seansuose) visiškai tarp kitko paaiškėja, kad ši kunigėlių mėgėja dar turi ir vyrą. Tiesa, šis netrukus po vestuvių išprotėjo; turint omenyje kai kuriuos Vikos charakterio bruožus, tai nenuostabu, ir kyla šventvagiška mintis, kad vargše-

liui, ko gero, tai geriausia išeitis. (Beje, ir iki išprotėdamas jis buvo galvijais.)

Apskritai siužetą norėtusi suprasti kaip parodiją: indų filmų idėjos nepalyginti subtilesnės. Įdomiausia, kad Ivanauskaitė visą šį kliedėsį pateikia rimtu veidu, oriu feisu, kaip pasakytų Gavelio herojus. O juk tokios neskonybės joks profesionalas negali sau leisti. Vadinasi, šiame banalume esame pasmerkti ieškoti prasmės (jis juk sąžiningas...).

Gal ši knyga apie meilę, griaunančią visas socialines, religines, kultūrinės užtvartas? Gerai būtų, tačiau M. V. elgesys toli gražu tuo neįtikina. Ivanauskaitės herojės turi kiek subtilų potraukį dvasininkams: per visą kūrinį ištisai eina ne "šiaip" meilė, bet meilė būtent kunigui, atsiskyrėliui, įkyriai peršama tiems, kurie dėl savo pašaukimo tokios meilės atsižadėjo visam gyvenimui. Mėginimas konkuruoti su Dievu? "Atmušti" nuo Jo Jį ir tiktai Jį įsimylėjusius? Ar ne čia ir glūdi tas pabrėžiamas herojės "raganiškumas"? Didysis protestas, promėtiškasis iššūkis Dievui (žiūrėk, aš, paprasčia moteris, nusivedu Tave pamilusius; Tu man ne konkurentas)? Vadinasi, iššūkiu Dievui vieta - pats moteriškumas? Bet tai neįmanoma, nes tiek evangelijoje, tiek "Evangelijoje pagal Ivanauskaitę" Dievas giliai atjaučia moteris: Prisiškėlimo įvykį pirmiausia patiria moterys...

Vis dėlto atrodo, kad romano raktas slypi daug paprastesniame podėlyje... Jį rasti galima pasitelkus kelias Ivanauskaitės frazes, mielai ir be išlygų pabrėžiančias visą jos herojų pasaulėžiūros esmę: tai ir "moteriška neapykanta visai vyrų giminciai" (p. 92), ir jos herojų troškulys "atkeršyti visai vyrų giminei" (p. 96). Visi vyrai niekšai, negana to, "ką tik daro pikto prieš moteris, jie daro genami aklo pavydo" (p. 36). Visų karas prieš visus: moterys vyrų neapkenčia, o šie joms bjauriai pavydi. Akivaizdu, kad tai feministinė nuostata, noras įtvirtinti lytį kaip egzistencijos esmę ir prasmę. Panašu, kad Ivanauskaitės herojės trokšta atkeršyti vyrams pirmiausia dėl nesugebėjimo susitvarkyti su savimi pačiomis ir perkelti jiems savo pačių problemas. Svarbu išsiaiškinti, kas kaltas. (Tiesa, keršto būdas savotiškas - per-

miegoti su tais niekšais, bet tiek jau to...). Taip gal ir aiškėja, kodėl Ivanauskaitės herojės tokios smailos kunigams ir vienuoliams. Pirmiausia dėlto, kad šie niekingai pabėga nuo keršto, iššūka nuo apšaudymo lauko, gręžiasi - o siaube! - ne į moteris, o į Dievą. Didesnio įžeidimo feminizmui įsivaizduoti negalima, ir M. V. visą ugnį koncentruoja į vienuolius bei kunigus.

Paulius, jaunystėje paslydęs, tampa M. V. persekiojimo objektu, kol galiausiai nužudomas. Iš esmės jis - tikėjimo kankinys, ir vargšė M. V. pasirodo ne kaip nelaimingas meilės auka, o kaip budelis, žudantis žmogų dėl jo įsitikinimų. Paslydimo įdėmiai laukiama ir iš Jėzaus, tačiau Ivanauskaitės garbei reikia pasakyti, kad net apokrifinėse evangelijose neradusi nieko panašaus, ji palieka Kristų "nesugundytą". Povilą Paukštietį persekioja net dvi damos, ir joms sekasi geriau: jos priveda jį prie savižudybės. Galas žino, gal ir niekšai tie vyrai: Paulius ir Povilas vaizduojami storžieviais ir apskritai nesuprantančiais moters širdies; matyt, taip jiems ir reikia. Vis dėlto gaila jų abiejų, nors Ivanauskaitė kažkodėl siūlo gailėtis M. V. Man regis, greičiau derėtų jos bijotis...

Romano pristatyme Ivanauskaitė žada "pakalbėti apie Tikėjimą, Meilę, Viltį - šį trejetą, kuriame didžiausia yra Meilė..." Ką gi, apie meilę pakalbėta. Tikėjimo tema knygoje išties užima nemažą vietos. M. V. tiki, ji vaikšto išpažinties ir mėgsta pasamprotauti "apie tikėjimą". Vis dėlto jos maldos ir bažnyčios lankymas atrodo keistokai. Ji, sakytum, stebi save, dairosi į architektūros grožybes, skulptūras, matuojasi bažnyčią tarsi naują suknelę ir grakščiai nusistebi pačia savimi: "Kas tokia ši moteris ir kokias nuodėmes ji padarė, kad nenurimsta, net suklypusi prieš gigantiską Mergelės Marijos statulą, iš kurios dieną naktį sunkiasi šventas vanduo, net ir prigludusi karščiuojančią galvą prie šaltų akmeninių Švenčiausiosios kojų?!" Nusistebėjusi M. V. pakyla: "Pirštų galiukais nustypčiojo per pilkšvą ir aidžią bažnyčios erdvę. Jautėsi kaip menkutė portalo timpane iškalta nusidėjėlio figūrėlė. Ir žingsnius dėliojo kaip šokdama litanijos žodžių ritmu" (p. 30). (Tiesa, keršto būdas savotiškas - per-

lapius cituojama ta pati litanija (Ivanauskaitė apskritai mėgsta ilgas citatas), tačiau niekaip negalima suprasti, kodėl žmogaus pamaldumą reikia liudyti citatomis. Ir paskui, kai prireikia pripildyti "tikėjimo" dėžutę, autorė vėl cituoja - apokrifines ir autentiškas evangelijas. Tačiau tai tiesiog piktnaudžiavimas skaitytojo kantrybe. Nejaugi citavimas ir yra tasai "pakalbėjimas apie Tikėjimą"? Šis sluoksnius romane lieka tuščias. "Apie Viltį" išvis nėra nė užuominos - visi herojai žūsta, nusizudo arba išprotėja.

Atskiro samprotavimo verta raganos idėja. Romanas programiškai pavadinamas "Ragana ir lietus". Lietaus psychoanalitinė reikšmė akivaizdi; daug sunkiau susivokti, kodėl čia atsiranda ragana.

"Ragana, - sumurmėjo senė, pleskeldama ant mėlynos sėdynės. - Ragana, - pakartojo garsiau, statydama sau tarp kojų pintinę... - Ragana... - gudriai sukikeno smailakiudama į raudonai apsirergusią moterį." Štai jums pirmosios romano eilutės ir, kaip žadėta, ragana. Kaip, kodėl - nesužinosite. Viduramžių M. V. ragana paskelbiama irgi nesiteikiant nurodyti priežasties. Išklausęs jos išpažinties, "novicijus žegnodamasis tarė: - Ragana!" (P. 33). O priežastį sužinoti norėtusi, nes vargšą vienuoliuką (tiesa, nežinau, ar kur novicijai klauso išpažinčių?) M. V. žodžiai taip paveikė, kad jis "blaškėsi apsiputojęs, užvertęs galvą į dangų" (ten pat). Deja, M. V. išpažinties paslapties Ivanauskaitė neišduoda.

Raganystė - specifinis reiškinys, ir toli gražu ne kiekviena dama gali pretenduoti į šį vardą. M. V. šiuo titulu nepaprastai didžiuojasi, tačiau visi jos veiksmai neturi nieko bendra nei su burtais, nei su užkeikimais ar kokiom žolelėm. Gal ji laiko save ragana dėl pikantiškos aistros kunigams? Tačiau, kiek žinoma, raganos ne tik nerodydavo jiems specialaus dėmesio, bet kaip tik jų privergdavo - kunigų gundymas buvo daugiau *succubus* reikalas, t. y. šiais dalykais užsiiminėdavo velnias ir jo demonai. Atrodytų, Ivanauskaitė žūtbūt nori būti ragana, bet nežino kaip ir nemoka. Tačiau kuo čia dėtas vargšas skaitytojas, kuriam pažadėta ragana lietuje?

M. V. noras "būti ragana" paaiš-

kinamas labai paprastai - sąžinės graužimu arba troškimu išsiskirti iš aplinkos. Tačiau raganos yra raganos, ir nė viena jų neskelbia apie tai miesto aikštėje: raganoms galima prikišti labai daug ką, bet tik ne snobizmą.

Mano supratimu, Ivanauskaitėi "ragana" - tokia pat inkrustacija, kaip ir žodis "Dievas" ar gnostinės evangelijos. Jos herojė nuolatos pozuoja. Jau pirmame puslapyje ji nei iš šio, nei iš to prilyginama "Tibeto vienuolci", nors apie jokią Tibetą niekur nieko nekalbama. Nuobodu būti "tiesiog žmogumi", arba, jei feministėms labiau patiktų, "tiesiog moterimi". Ne, jei moteris, tai juodaakė *femme fatale* žudančiu žvilgsniu; jei mylėti, tai kunigą arba blogiausiu atveju išprotėjusį dailininką, bet ne, tarkime, troleibuso vairuotoją. Suprantu, visimes šiokie tokie snobai, bet tikras snobizmas reikalautų bent šiek tiek gero skonio...

Ivanauskaitės herojė lyg ir mėgina susivokti savyje, tačiau psichoanalizės seansai pas Normą primena greičiau mazochistinius psichologinius žaidimus: geriausiu atveju prisiiriama prie kokio komplekso arba iškilingai bylojamų banalybių, bet tai nieko nepaaiškina ir negali paaiškinti. Galima įsivaizduoti, jog Ivanauskaitė aprašinėja tam tikrą realų moters tipą: klaiki tuštuma, inkrustuota šen bei ten parankiotomis citatomis. Ši tuštuma, suvokianti save per kompleksus ar seksą, veržiasi įgauti ašį, surasti centrą, tik, žinoma, ne savyje. Ji veržiasi į meilę: "Kiekvieną, kas tik pasipainiodavo mano kely, glausdavau prie širdies, liedsdavau, čiupinėdavau, glosydavau, mėgindama atspėti - gal tai ir yra mano Vienintelė Meilė? [...] Ak, ne

tas žmogus, ne tas ir vėl ne tas..." (p.172). Taip, sunku žmogui be meilės, tačiau toks, kuris gali susivokti tik per kitą, greičiau primena vampyrą. Tai žmogus, neturintis ašies ir net ryškesnės savimonės. M. V. sunkią, melancholišką savo gyvenimo akimirką ne telkiasi, ne mėgina koncentruotis, o maksimaliai pakrinka. Vika kukliai prisipažįsta krizės akimirką išgyvenanti "keistoje, bet man jau įprastoje kompanijoje: Giottas, Fra Angelicas, Botticellis, Zurbaran, El Greco, Vermeer, De La Tour, Van Eick, Boschas, Bruegelis, Blake'as, Rodinas, Van Goghas, Gauguinas, Delvauxas... Bachas, Mozart, Messiaenas, Pergolesis... Eliot, Traklis, Baudelaire'as, Rilke, Rimbaud... [*daugtaškiai autorės - A. J.*] Ella Fitzgerald, Machalia Jackson, Janis Joplin, Jimas Morrisonas..." (p. 193-194). Kodėl *Mozart*, bet *Messiaenas*, kodėl *Eliot*, bet *Traklis* - kitas klausimas. Pasislėpkit jūs su savo Kernagiais ir A.A. Jonynais! Ivanauskaitė puikiai jaučia, kad jos herojė gyvenime būtų pragariškai nuobodi, todėl mėgina aplipdyti ją didžiųjų vardų aureole. Vis dėlto sunku atsikratyti minties, kad M. V. ne liūdi, o gėrisi savo liūdesiu, ne skaito ar klausosi muzikos, bet didžiuojasi tuo, ko klausosi ir ką skaito. Taip ir regi, kaip nclamingoji M. V. bėga prie patefono, pakičia plokštelę (Ella Fitzgerald į Bachą), nuo jos kelių slysta Eliot, viena ranka tiesiasi į Giotto reprodukcijas, antra - į Rilke, o trečia spaudžia magnetofono klavišą, ir pasigirsta Janis Joplin... Ar ne graudus vaizdas?

"Didysis Niekas spengė mano galvoje. Visiška Tuštuma tvyrojo mano širdy" (p. 222). Negi reikėjo prirašyti visą

knygą, kad tai suprastum?

Ivanauskaitės herojės ieško centro, tačiau jų tuštumas - pritrenkiantis. Jokia lektūra, jokios maldos nedaro įtakos jų savimonei: jos reflektuoja, kad skaito ar meldžiasi, bet visiškai nekreipia dėmesio į turinį. Malda - tiesiog puiki proga nutaisyti tapybišką pozą. Toks tuštumas turi energijos, daug energijos, tačiau ši ardo viską, prie ko tik prisiliečia. M. V. mėgina artėti prie Dievo, tačiau įklimpsta fiziologiniame kūnų ir citatų horizonte, ir lieka įtarimas, kad irėjimas Dievo link tėra poza.

Jeigu herojės eina Dievo link, tai belieka tik stebėtis, kodėl aplink vien vyrai, vyrai, vyrai. Jeigu jos - save įtvirtinti siekiančios feministės, tai vyrų gausa irgi stulbina (nors, tiesą sakant, feministiniuose tekstuose žodis "vyras" pasitaiko triskart dažniau negu kablelis). Jei čia "tiesiog romanas", tai kodėl jis toks nepakeliamai nuobodus?

Tuščios, snobiškos, nuolat pozuojančios, viską savo kelyje ardančios moters tipas tikriausiai ir yra Ivanauskaitės knygos ašis. Reikia pripažinti, kad autorei pavyko gana įtikinamai jį atskleisti. Tiesa, nemanau, kad šis moters tipas vyraujantis, ir ne su visomis Ivanauskaitės įžvalgomis norėčiau sutikti. Moteris man - gilesnė ir subtilesnė, jos meilė kurianti, o ne gožianti bei ardanti, jos religinis jausmas gilus ir niuansuotas... Vis dėlto Ivanauskaitė nepasiduoda jokioms išankstinėms nuostatoms ir, parodydama, kad gali būti ir kitaip, paliudija savo sąžiningumą. O šio moters tipo aprašymas yra ir jau visada bus Ivanauskaitės nuopelnas.

Andrius Jaras